

Békés Márton

BALFASOK

Jonah Goldberg politikai botránykönyve magyarul

Jonah Goldberg: *Liberálfasizmus. Baloldal rejtett története Mussolinitól napjainkig*. Fordította Berényi Gábor, XX. Század Intézet, Budapest, 2012, 462 oldal, 4490 Ft

Zen fascist will control you
100% natural
You will jog for the master race
And always wear the happy face
Dead Kennedys: *California Über Alles* (1979)

„Fitnessfasizta neokonzervatív.”
Schobert Norbert önjellemzése, Sziget Fesztivál, 2010

Jello Biafra, a Dead Kennedys nevű, a hetvenes–nyolcvanas évek fordulóján legendássá növekedő San Franciscó-i hardcore-punkegyüttes extravagáns frontembere maradandót alkotott, amikor profetikus ihletésű és ironikus hangvételű dalt írt Kalifornia állam kormányzójáról. A felvétel a *Fresh Fruit for Rotting Vegetables* című, 1980-ban megjelent első stúdióalbumukra is felkerült, a koncerteken kezdetben a német himnusz első pár dallamával felvezetett szám rövidesen a kultbanda emblematikus szerzeményévé vált. Annál érdekesebb, hogy a már-már cinikusan társadalomkritikus, itt-ott artistikus jegyeket mutató, félreérthetetlenül baloldali együttes akkor rajzolt egyfajta „liberálfasizta” disztópiát Jerry Brown demokrata párti kormányzóról, amikor a szcéná a *Rock Against Reagan* című koncertsorozaton hallgatta például azt a szintén erősen balos Reagan Youtht, amelyik egyenesen hitlerizmussal vádolta a regnáló republikánus elnököt. (A maradandóságra ugyanakkor jellemző, hogy a Reagan Youth az elnöki búcsúbeszéd elhangzása után egy éven belül fel is oszlott.) Még különösebb, hogy az 1975 és 1985 között hivatalban lévő – majd 2011 óta szintén az állam kormányzójaként dolgozó – Jerry Brown elődje a kormányzói székben nem más volt, mint Ronald Reagan.

Biafra, az amerikai punk Johnny Rottenje intelligens és faramuci szövegében úgy támadta a különben a Demokrata Párt balszárnyához tartozó – igaz, fiskálisan konzervatív – Brown kormányzót, hogy azt vizionálta: az elnökjelöltségért 1976-ban egyszer már induló politikus éppen 1984-ben megnyeri a választást, majd életmód-titkosrendőrséggel figyelteti és organikus mérges gázzal irtja a felfogásával egyet nem értőket. Ezen túl a gyerekeknek kötelező meditatálni az iskolában, és mindenkinek virágot kell hordania a ruháján. Brown ugyanis köztudottan a New Age, a „buddhista gazdaságfilozófia”, a dohányzás elleni küzdelem, a környezetvédelem és az egészséges életmód megszállottja volt.

A fojtott hangú ének és a vészjósló tónusban előadott refrén ráerősített a szöveg erősen paranoid világára.

Vagyis arról van szó: mielőtt a liberalizmus a polgárság ideológiájából végleg egyfajta finnyás életmódprogrammá vált volna, Biafra már megérezte, hogy a baloldal társadalomátalakító törekvése az anyagi egyenlőség megteremtése felől fokozatosan egy poszt-hippi, az életmód átalakítását megcélzó, önmagát semlegesnek beállító elköteleződés felé tolódik el. A *California Über Alles* jócskán eltúlozva, radikalizálva és kifigurázva mutatta be azt, hogy ha nem vigyázunk, akkor az önjelölt világjobbítók már nem csupán kéretlen tanácsokat fognak osztogatni, hanem elveik megvalósítását kötelezővé is akarják tenni.

Hogy létezik egyfajta „baloldali fasiszmus”, az annál is inkább valószínű, mivel a *fasiszta jelenség*nek voltak kifejezetten baloldali képviselői (Helmut Franke, Oswald Mosley, Georges Valois), sőt cionista fasiszta pár is alakult (az Ahimer Abba vezette Brit Habiryonim – Cionista Lázadók Szövetsége). Hogy azonban a magyarországi fitnesszgurut és egy utahi militáns *straight edge* csoportot egyaránt „egészségfasisztának” lehet nevezni, jelzi: a fasiszmus olyan lett, mint a pornó, amelyet a közkeletű *bon mot* szerint nehéz definiálni, de ha látjuk, akkor felismerjük.

Idős ifjúkonzervatív

Bár feltehetően nem a Dead Kennedys Jonah Goldberg kedvenc együttese, az emlékezetes szám megszületése után harminc évvel alapos összefoglalót készített arról az attitűdről, amelyet könyve címében jobb híján *Liberálfasiszmusnak* (*Liberal Fascism*) nevezett.¹

Jonah Goldbernel avatottabb és felkészültebb szakértője aligha van a témának. Ám a megírást jórészt mégis az tette lehetővé, hogy a szerző életkoránál fogva kevésbé érzékeny a régebbi generációk által tiszteletben tartott tabukra. Amit a korábbi nemzedék evidenciának tekintett, vagyis hogy a „fasiszta” a konzervatívok fejére hulló szitokszavak leggyakoribbika, azt Goldberg generációja már nem érzi kötelezőnek magára. Sőt: könyvével egyenesen visszájára akarja fordítani a tendenciát.

Az 1994-től Ben Wattenberg PBS-en futó *Think Tank* című politikai műsorának producereként és számos dokumentumfilm rendezőjeként, szakértőjeként bemutatkozó Goldberg azzal szerzett nevet magának, hogy 1998-ban megalapította és azóta is szerkeszti a William F. Buckley által alapított neves *National Review* online oldalát. Jelenleg a washingtoni American Enterprise Institute kutatója és a Los Angeles Times publicistája. A Reagan utáni ifjúkonzervativizmus hangját a '90-es évek közepe óta meghatározó Goldberg annak a nemzedéknek a tagja, amely a Clinton-érában kezdte meg szellemi erőfeszítéseit, Bush két ciklusa alatt pedig nagyjából megtalálta a helyét. Az amerikai ifjúkonzervatívok mentoraként nygyvenévesen könyvet szerkesztett, amelybe többtucat-

¹ Jonah GOLDBERG: *Liberal Fascism. The Secret History of the American Left from Mussolini to the Politics of Meaning*, Doubleday, New York, 2008.

nyi, nála legalább tíz évvel fiatalabb konzervatív szerző szövegeit válogatta.² Goldberg az előszóban hangsúlyozza, hogy miután a 20. század második felében aktív konzervatív alapító atyák (Goldwater, Russel Kirk, Reagan, Buckley) meghaltak, adekvát egy új konzervatív nemzedék feltűnése. Róluk és saját felfogásáról igen érzékletesen és nem kevésbé elgondolkodtatóan ír: „Valójában a konzervativizmus nem összhangja, hanem éppen egyet nem értése miatt volt erős az elmúlt háromnegyed évszázadban. A konzervatív dogma ugyanúgy eldöntetlen marad most, mint egy nemzedékkel korábban. A kérdések sora, hogy például hol húzzuk meg a határt a szabadság és a rend, a jogok és az igazság, az egyén és a közösség között, tovább fogja táplálni köreinkben az élénk vitákat. [...] A konzervativizmus önmagában álló kultúra, mindazokkal a belső elmentétekkel, amik egy erőteljes és egészséges kultúrát jellemeznek” – hangzanak az amerikai szerző megfontolandó szavai 2010-ből,³ amelyek a mai magyar jobboldal számára is megszívlelendőek. Volnának.

Goldberget az Atlantic magazin nemrég az Egyesült Államok ötven vezető politikai kommentátora közé választotta, a Conservative Political Action Conference pedig tavaly az év újságírója díjjal ismerte el. 2008 januárjában megjelent kötete azonnal az Amazon és a New York Times bestsellerévé vált, előbbi az olvasók visszajelzései alapján az év történelmi tárgyú kötetévé választotta, utóbbi bestsellerlistáján a nonfiction-kategóriát vezette hét héten keresztül. Nem csoda, hiszen megjelenése után két hónapon át heti ezer darabot adtak el papírkötéses változatából.

A „liberálfasizmusról” írott könyv hamar hódító útjára indult, és bár Goldberg saját bevallása szerint nem szaporítani akarta a „fasiszta” szó amúgy is követhetetlenül sokféle jelentésű politikai árnyalatait, ez mégis így történt. Ugyanis nem csupán eltávolította a konzervatívokról a rájuk süttött bélyeget, hanem eszközt adott a jobboldal kezébe ahhoz, hogy immár megalapozottan fasisztázhassa le a baloldalt. A „fasiszta” szó tehát egy újabb jelentéssel bővült, még jobban elhomályosítva a fogalom eredeti értelmét. Ez volt az ára annak, hogy az amerikai liberális baloldal kicsit visszavegyen az arcából – vethetjük ez ellen. Goldberg azóta újabb könyvet publikált, amelynek bizonyára ismét meglesz a sikere. Az idén tavasszal megjelent *A klisék zsarnokságában* sorra veszi azokat a sokszor terítékre kerülő témákat (állam és egyház szétválasztása, társadalmi igazságosság, középosztály), amelyekben a liberálisoknak sikerült saját, sokáig megkérdőjelezni sem mert paneljeiket meghonosítaniuk.⁴ Mindez arra világít rá, hogy Goldberg leginkább tabudöntögetés közben van elemében.

² *Proud to be Right*, szerk. Jonah Goldberg, Harper, New York, 2010.

³ *Uo.*, XIX–XX.

⁴ Jonah GOLDBERG: *The Tyranny of Cliches. How Liberals Cheat in the War of Ideas*, Sentinel HC, New York, 2012.

Az F-betűs szó

George Orwell már 1944-ben megállapította, hogy „a fasiszta szó nem rendelkezik többé világos jelentéssel”,⁵ hiszen annyiféle dologra mondják, hogy lassan nem jelent semmit. A „fasiszta” főnévből melléknév, vagy még inkább jelző lett, amely az eretnek, a népirtó, az elfogadhatatlan és a vállalhatatlan szinonimájává vált, sőt egylényegű a gonosszal.

Az eredetileg a Mussolini-féle mozgalom önelnevezésére használt politikai terminus a húszas-harmincas évek antifasizmusának szókészletében már nem csupán a római rezsimet jelölte, hanem a hitleri Németországot is, majd egyre több rokon(nak gondolt) politikai formára kezdték alkalmazni (így lett a Dolfuss-, a Franco-, a Horthy-, a Metaxas-, a Perón- és a Salazar-rendszer is fasiszta).⁶ A sztálini propaganda eközben „szociálfasiszta” alatt egyszerre értette a Trockistákat és a kommunistáktól húzódozó polgári szocdemeket. A Frankfurti Iskolának köszönhető, hogy egy még ennél is szélesebb mezőn mozgó fogalomná vált a fasizmus, hiszen az Adorno körül tevékenykedő baloldali filozófusokból és szociológusokból álló csoport 1947-ben megalkotta az autoriter személyiség mérésére szolgáló úgynevezett „F-skála” tesztjét. Véleményük szerint a tekintélyelvű, konzervatív, hagyományos felfogású személyiség lelki és mentális berendezkedése nagyban korrelál a fasiszta ideológiával. Így a fasizmus pszichológiájának felállításával „tudományos alapra” helyezték a különböző politikai jelenségeket szándékosan egybemosó propagandalépést. A '68-as mozgalmak már egész fasizmus-konceptióval rendelkeztek arra vonatkozóan, hogy egy kalap alá tudják venni a múltjával le nem számoló nyugatnémet burzsoáziát, a párizsi Quartier Latinbe kivezényelt rendőröket, a diáklázadást nem támogató baloldali pártokat, a munkaadókat és a Springer-lapokat. Ennek kitüntetett példájaként tekinthetünk a Vörös Hadsereg Frakció ideológusának számító Ulrike Meinhof számos szövegére, melyek a demokratikus Németország „fasiszta struktúráiról” szólnak.

A témával kapcsolatban nagyon elgondolkodtató a *Sáló avagy Szodoma 120 napja*, Pier Paolo Pasolini utolsó filmje, amelynek elkészítéséért vélhetően megölték. Az északolasz kollaboráns állam időszakában játszódó történet a test és a lélek feletti hatalom igen bonyolult és mégis brutálisan egyszerű képét tárja elénk. Az aberrált Herceg – neve nem véletlenül a latin *Dux* vagy olasz *Duce* szóra, azaz Mussolini vezérnévére emlékeztet – száját hagyja el a következő kijelentés: „Mi fasiszták vagyunk az igazi anarchisták.” Aki ennek értelmét megfejti, többet ért meg a fasiszta jelenségből, mint amit megannyi szöveggyűjteményből, levéltári adatból és monográfiából tudni lehet.

Az egész film jelentésével kapcsolatban idézzük fel a következőt. „A szadomazochizmus és a fasizmus között természetes kapcsolat van” – írta Susan Sontag, méghozzá egy évvel Pasolini forgatása előtt.⁷ A talányos kijelentésen való töprengés mellett a szóban

⁵ George ORWELL: *What is Fascism?* [1944] = *The Collected Essays, Journalism and Letters of George ORWELL, III. As I Please, 1943-1945*, szerk. Sonia Brownell Orwell – Ian Angus. Harcourt, New York, 1968.

⁶ A dimitrovi antifasizmus hagyománya a baloldali történettudományban is megjelenik, félrevezető módon összeszomva egymástól különböző jelenségeket (lásd például ORMOS Mária: *Nácizmus – fasizmus*, Magvető, Budapest, 1987).

⁷ Susan SONTAG: *A fasizmus bűvöletében* [1974], ford. Gera Judit, Múlt és Jövő 1997/3., 94.

forgó témához jó kiindulópont lehet Sontag további felismerése is, amely szerint a szélesebb értelemben vett fasizmus „az élet mint művészet eszményének, a szépség kultuszának, a bátorság fetisizmusának, az elidegenedés eksztatikus közösségi érzelmekben való feloldódásának lobogói alatt” áll.⁸

Az F-betűs szó jó negyven-ötven éve nem más, mint a politikai viták *ultima ratiója*. Egyfajta retorikai csodafegyver, amelyet azonban gyakran vagy igaztalanul vetnek be, vagy úgy alkalmaznak, mint akik ágyúval lönek verébre. Goldberg könyvének megjelenéséig elsősorban volt csupán megfigyelhető, hogy a jobboldal hozzányúlt volna az alapvetően a baloldal arzenáljába tartozó kifejezéshez, amely 2008-at követően viszont beépült a konzervatívok érvrendszerébe. Mindezt elősegítette, hogy Goldberg könyvcímként nagyon elmésen egy politikai transzfert használt, amely a közismerten baloldali liberális H. G. Wells egyik beszédéből származik. A sci-fije mellett fábiánus elkötelezettségéről ismert Wells ugyanis 1932-ben Oxfordban kijelentette, hogy „liberális fasisztákra” és „felvilágosult nációkra” van szükség, utalva arra, hogy a liberálisok által vallott társadalmi törekvéseket aktívan, harcosan, ha tetszik, fasiszta típusú következetességgel és lendülettel kellene megvalósítani. A vörös borítón feltűnő, fekete Hitler-bajusszal díszített sárga smiley pedig George Carlin humorista kijelentésére utal, aki az HBO-n futó *Real Time with Bill Maher* című politikai talk show-ban úgy fogalmazott, hogy ha Amerikában totalitárius rezsim lenne, az nem barna ingben, hanem Nike cipőben és mosolygós fejet ábrázoló pólóban érkezne.

Goldbergnek abban mindenképpen igaza van, hogy a fasizmus – mint jelenség – visszatérni látszik gyökereihez, amennyiben kezdetben nem elsősorban politikai törekvésként jelentkezett, hanem a 20. század eleji civilizációs bomlás termékeként kialakult *kulturális avantgárd* volt.⁹ Noha a német Ernst Nolte a marxizmusra és a nyugati demokráciára adott radikális jobboldali válaszként mutatta be a fasizmust (még hozzá olasz, német, és francia formájában),¹⁰ vélhetően inkább az izraeli Zeev Sternhellnek van igaza. Utóbbi könyve alcímében úgy jelzi a fasizmus útját, mint amely a *kulturális lázadástól a politikai forradalomig* jutott el, fontosabb alakjai pedig korántsem Hitler és Goebbels, hanem Sorel és D’Annunzio, Maurras és Marinetti, Barrès és Gentile voltak.¹¹ Tovább menve jegyezzük meg, hogy a fasizmus-kutatás kliséinek ismételtetése helyett érdemesebb volna a jelenség gondolati forrásaira több figyelmet fordítani. Mert ugyan közismert, hogy Nietzsche és Sorel nem túl meglepő módon a fasizmus gondolati előfutárai voltak a hatalom és az erőszak teóriája tekintetében,¹² az viszont nem annyira ismeretes, hogy az ideológia egyáltalán nem elhanyagolható esztétikai dimenziójának inspirálásában milyen nagy szerepe volt a futurizmus atyjának, Filippo Tommaso Marinettinek (1876–1944) és az olasz esszéista Mario Morassónak (1871–1938). E nézőpont érvé-

⁸ *Uo.*, 90.

⁹ A témáról lásd bővebben a Szexession tematikus számát (*Faschismus*, 34. szám [2010. február]).

¹⁰ Ernst NOLTE: *A fasizmus korszaka*, ford. Tallai Gábor, XX. Század Intézet – Kairosz, Budapest, 2003, 45.

¹¹ Zeev STERNHELL: *The Birth of Fascist Ideology. From Cultural Rebellion to Political Revolution*, Princeton UP, New Jersey, 1995³.

¹² Lásd például LUKÁCS György: *Nietzsche és a fasizmus*, Hungária, Budapest, 1946.

nyesítéséhez hiteles és jól alkalmazható modellt kínál Mark Antliff könyve, amelyben az eredetét Soreltól nyerő francia fasizmus modernizációs képzetét vizsgálja, mégpedig a felvilágosodás-ellenességen, a radikális jobboldali urbanizációs elképzeléseken, az ifjúság-kultuszon, a megújulás mítoszában és az erőszak-teórián keresztül.¹³

Mivel Goldberg könyve azért született, hogy a fasiszta szót kicsavarja a baloldal kezéből, és élvezetesen használja fel a politikai küzdelmekben, természetesen nem teszi meg azt a lépést, hogy rávilágítson: a fasizmus kulturális jelenségnél is több. Pontosabban mélyebb és szélesebb valami, valójában esztétikai kategória, amint Sontag éles szemmel észrevette.¹⁴ Így bármilyen furcsa is, de a legszorosabban vett és a legszélesebben értelmezett fasizmusnak egyaránt sokkal jobb típuspéldája Italo Balbo, az ideje nagy részét óceánrepüléssel töltő bohém feketeinges légügyi miniszter¹⁵ és az *aeropittura* névre hallgató, speciálisan fasiszta futurista festészeti alszáner,¹⁶ mint bárki vagy bármi más.

Oldalági leszármazott

Goldberg könyvét a jobboldal egyfajta ideológiai felszabadulásként élte meg, hiszen bár a több mint négyszáz oldalas munka egy sor közkeletű politikatörténeti *triviát* és jó néhány tévedést is tartalmaz, de nagyon markánsan és félreérthetetlenül „leplezi le” a 19. század végétől a 20. század végéig érvényesülő amerikai progressziót. Amely a magasztos liberális elvek és az érző szívű baloldali elköteleződés hangoztatása mellett igencsak feledékenyen viselkedik nem éppen fontalan múltjával kapcsolatban.

Goldberg egy mondatban összefoglalható következtetése szerint az európai fasizmus és az amerikai liberalizmus tulajdonképpen unokatestvérek, hiszen mindkettő hasonló premisszákból indul ki, és közös szerzőkből merít. Így keveredik gyanúba Rousseau és Hegel, valamint erősítettik meg a sejtés, hogy az állam istenítését filozófiailag is képviselő fasizmus sok szempontból hasonlít a haladó liberálisok etatista gyakorlatára (amely kronológiai sorrendben az eugenikai programban, a jóléti állam kialakításában és manapság a dohányzás elleni küzdelemben érhető tetten). A könyvet persze nem fogadta egyöntetű örömmel, hiszen sokan erőltetettnek, gyakran túlgondoltnak (Mises Institute), harciasnak és kissé bornírtnak (Guardian) vagy éppen klisészerűnek (The American Conservative) tartották. Sőt rámutattak, hogy ennyi erővel a konzervatívok és a fasiszták kapcsolatát is ki lehetett volna mutatni (American Prospect, New York Times). Bár azt

¹³ Mark ANTLIFF: *Avant-Garde Fascism. The Mobilisation of Myth, Art, and Culture in France, 1909–1939*, Duke UP, London, 2007.

¹⁴ SONTAG: *I. m.*

¹⁵ Még jellemzőbbé válik mindez, ha hozzátesszük, hogy Balbo afféle ferrarai ősfasiszta, líbiai kormányzó és olasz–észak–afrikai vezető volt, s mind a német orientációt, mind a végül Olaszországban is bevezetett faji törvényeket ellenezte. 1940-ben baráti tűz áldozata lett az egyiptomi front fölött repülve.

¹⁶ A fasizmus egyfajta jellegzetesen esztétikai vonulatába illeszkedik a fentiekben kívül Giacomo Balla, Armando Brasini, Arno Breker, Carlo Carrà, Tullio Crali, Salvador Dalí, Fortunato Depero, Ernst Jünger, Curzio Malaparte, Misima, Ezra Pound, Enrico Prampolini, Leni Riefenstahl, Pierre Drieu la Rochelle és Josef Torak. Ebből is látszik talán, hogy a fasizmus leginkább kulturális avantgárd, mintsem tudományos pontossággal meghatározható hatalomgyakorlási módszer.

igen könnyű kétségbe vonni, hogy Wilson vagy Rooseveltt a népiértást elkövető náccikkal rokon gondolatokat valósított volna meg, az mégis nagyon kínosan hat, hogy a neves 20. század elejei progresszívek mindegyike az állami fajnemesítés híve volt. Vagy hogy a hatvanas évek radikális fekete mozgalmi hamisítatlan nemzetiszocialista eszméket hirdettek.

Goldberg könyve meglehetősen kiszámíthatóan, bár tartalmánál fogva érdekes meg-
lepetésekkel előállva halad a végcél felé, miközben fejezetről fejezetre, hol meggyő-
zőbben, hol kevésbé logikusan erősítették meg az amerikai liberalizmus és a fasizmus
kapcsolata. Az alcímbe jelzett téma, azaz a baloldali rejtett története Mussolinitól napjainkig úgy
foglalható össze bővebben, hogy a közvetett rokoni szájakon túl a fasizmus és a modern
baloldali liberalizmus is az állam mindenhatóságában és a társadalmi változások etatista
ösztökélésében hisz, amelynek révén hasonlóságuk több, mint a pusztán véletlen műve.
Mivel – írja – „a progresszizmus a fasizmus testvérmozgalma volt, a mai liberalizmus
pedig a progresszizmus leszármazottja”, így „a mai liberalizmus az európai fasizmus
jószándékú unokahúgának” nevezhető (10).¹⁷ (Ezen túl viszont Goldberg lépten-nyo-
mon erősítgeti, hogy a fasizmus – most a szó szoros értelmében véve, ha egyáltalán tud-
juk még, mi volt az – „egyáltalán nem jobboldali jelenség, hanem valójában baloldali”
[15].) Vagyis ezek ketten, mármint az európai fasizmus és az amerikai progresszív moz-
galom, amelyből a mai liberalizmus is származik, nemcsak közös kúthoz jártak inni, de
ezt néha ugyanabból a pohárból tették. A ma már távoli, de közös – vagy lehet, hogy bár
közös, de ma már távoli – szellemi talaj meghozta a gyümölcsét, hiszen a könyv megállá-
pítása szerint az állam istenítése, a társadalom nyersanyagként való kezelése, a közösségi
mitoszok kialakítására való törekvés, a kultúrharc fokozása és a centralizáció szorosan
hozzátartozik mindkét eszméhez.

Az első két fejezet valóban kissé trivialisnak ható felismerése az, hogy Mussolini
anarcho-szindikalistából lett előbb háborúpárti szocialista, majd az olasz fasizmus veze-
tője, hogy a Sálói Szociális Köztársaság (RSI) idején visszatérjen valamiféle „jobboldali
jakobinizmushoz”. Illetve hogy Hitler eszméinek baloldali olvasata is létezik, annál is
inkább, mivel a Német Munkáspárt a mozgalmi időkben maga is nacionalista-szocialis-
ta szervezet volt. Ennél újszerűbb a rákövetkező két fejezet tartalma, amely folytatva az
alternatív történelemleckét, az olasz és a német vezér amerikai kortársait veszi szemügyre,
és azt a „kellemetlen igazságot” találja, hogy míg Wilson az I., addig Rooseveltt a II.
világháborút használta fel a kontinens szélsőjobboldali eszméihez itt-ott valóban kísér-
tetiesen hasonló törekvéseinek hazai keresztülvitelére. Wilson az Egyesült Államok első
társadalomtudós értelmiségi elnöke volt, aki a kormányzást a racionális tudás társadal-
mi-hatalmi alkalmazásának tekintette, a haladás washingtoni elősegítését, sőt meggyor-
sítását pedig az államférfi missziójának tartotta, a demokrácia világméretű terjesztését
– a hatalom központosításával együtt – szintén szükséges gondolta. Mindez nagyszerűen
illeszkedett az 1800-as évek végétől az 1920-as évek elejéig tartó ún. progresszív korszak

¹⁷ A *Liberálfasizmus*-idézeteket a Berényi-féle fordításban idézem. Itt kell köszönetet mondani a XX. Század
Intézetnek, hogy oly sok más fontos nyugati politikai és tudományos irodalom magyar nyelvű megjelen-
tetése után most ezt a könyvet is kiadta.

miliójébe, arról nem is beszélve, hogy az elnök környezetéhez tartozó tanácsadók (mint például a New Republicot megalapító Herbert Croly) valósággal rajongtak az európai „társadalmi kísérletekért”. Az I. világháború számos lehetőséget adott arra, hogy Wilson egyfajta hadiliberalizmust valósítson meg, amelynek része volt a levél- és lapcenzúra, a fogyasztás központi korlátozása, a Hadiipari Tanács mindent felügyelő csúcsszerveinek létrehozása, a besúgásra való buzdítás és a világ első propagandatárcájának létrehozása. Rooseveltnek felesége azt javasolta, hogy legyen országa „jóindulatú diktátora”, amely tanácsot a kötet szerint meg is fogadta a liberálisok által máig rajongva tisztelt elnök. Így a gazdasági válság és a II. világháború „kivételes helyzetében” FDR befejezte az állami központosítást, és egy sor olyan lépést tett, amely az óceánon túli gyakorlatra hasonlított (Közmunka-testület, Kék Sas Mozgalom, a végrehajtó hatalom túlsúlya, nacionalista propaganda). Goldberg mindezt a „fasiszta pillanat” csáberejének való örömteli engedésnek nevezi, hiszen a harmincas évek egésze a gazdasági tervezés, az állami ellenőrzés növelése, a korporativizmus, az erőskező vezetők és a társadalom megszervezésének büvöletében telt.

A baloldal következő nagy, országos korszaka harminc évvel később érkezett el, amikor a hatvanas éveket a liberális politika és a baloldali kultúra határozta meg. Goldberg szerint ekkor egy sor olyan jelenséget lehetett tetten érni, főként a diákmozgalom körében, amely egykor a fasiszmusra volt jellemző (ifjúságkultusz, újromantika, identitások harca, dekonstruktivista tudományosság). Noha bizonyos esztétikai kategóriák valóban átfedést mutatnak, azért a „Marcuse Heidegger védenca” és a „Carl Schmitt groteszk náci filozófus” kitételekre (175) talán nem lett volna szükséges ennek bizonyításhoz. Főleg hogy a cselekvés, az erőszak, a fiatalság és az irracionális kultuszról szóló fejezet olyan szaktekintélyeket idéz meg önmagával egyetértően, mint Hannah Arendt, Peter Berger, Irving L. Horowitz és Walter Laqueur. Kérdéses persze, hogy minden ifjúságkultusz eleve fasiszta töltetű-e. Jó, ha tudjuk, hogy az olasz fasiszmus valóban sokáig megőrizte azt a futurista behatást, amely az ifjú erők apoteózisa volt. Bizonyíték erre, hogy a fasiszta párt, illetve 1924 és 1943 között Olaszország himnusza a *Giovinezza (Ifjúság)* volt („Giovinezza, Giovinezza / Primavera di bellezza” – „Ifjúság, Ifjúság, / A szépség tavasza”).

Sokkal kevésbé meggyőző a rákövetkező fejezet, amely azt igyekszik bebizonyítani, hogy Kennedyt rabul ejtette a krízisben cselekvő államférfi fasiszta mítosza (arról nem is beszélve, hogy ezen érvelés szerint a válságkormányzás eleve fasiszta dolog). Az pedig meglehetősen kiszámíthatóan következik a kronologikus sorrendből, hogy Goldberg szemében Johnson Nagy Társadalma a hegeli történetfilozófia és a fasiszta etatizmus kései leszármazottja lesz. A legtöbb újdonsággal szolgáló fejezet talán az, amelyben a szerző a századfordulós eugenika progresszív értelmiségre tett aligha elhanyagolható hatását mutatja be. A brit baloldal neves személyiségei (Shaw, Wells, Keynes, Harold Laski) éppúgy a társadalommérnökösködés biológiai tévútján jártak, mint amerikai kortársaik. A náci gyakorlat óta különösen visszataszítóknak tűnő fajnemesítés egyébként a magyar szabadgondolkodókat (a Huszadik Század című lapot és Jászi Oszkár körét) is befolyása alá vonta. Jellemző módon az olyan reakciós katolikusok álltak ellen mindvégig a termé-

szet rendjébe való eme illetéktelen beavatkozás gondolatának, mint G. K. Chesterton, aki hevesen elutasította a „tudományosan szervezett társadalom” programját. A nagyvállalatok elleni baloldali retorika és a korporativizmus összevetésének szentelt fejezet meglehetősen gyengére sikerült, a Hillary Clinton „kedves totalitarizmusát” – mely a családok életébe való állami beleszólást és a személyes szabadság állami gondoskodás általi csökkentését célozza – jellemző rész viszont humoros és találó.

Mindannyian fasiszták vagyunk – szól a kötet záró fejezetének címe, amely a mai viszonyainkba mélyen beépült liberális kulturális törekvéseket veszi számba, és próbálja őket megfeleltetni jobbára a náci felfogásának. Így lesz a környezet- és állatvédelem vagy a vegetarianizmus és az egészséges életmód az ifjúságnak organikus szemléletet előíró nemzetiszocialista elvárások oldalági rokona. Miután az „egészségfetiszizmus”, a zöld gondolat, a szervesség tisztelete, az identitárius felfogás és az „elegáns kegyetlenség” megkapta a náci-fasiszta bélyeget, Goldberg még ezen is túlmegy. Azt bizonygatja, hogy az olyan filmek, amelyek az erőszakot, az önbíráskodást és a harcot dicsőítik, *par excellence* fasiszta mozik. Ennek megfelelően nemcsak a különben erősen posztmodern *Mátrix* vagy a nyíltan anarchista *Vmint vérbosszú* kerül gyanúba, de a *Taxisofőr*, a *Gladiátor*, a *Harcosok klubja* és Clint Eastwood egész életműve is. Goldberg sajnos jócskán elveti a súlykot, és saját képzettársítása foglyaként a kispolgári liberalizmus legrosszabb példáját mutatva a *Gépnarancs*ot nihilista, a *300*-at pedig amolyan „törzsi fasiszta” alkotásnak nevezi. Noha Kubrick műve a filmtörténet kevés mágikus klasszikusához tartozva a felszín erőszakossága alatt mély szkepszissel viseltetik a társadalmi tervezés ellen, Zack Snyder filmje pedig annyiban fasiszta, amennyiben a hősiesség és az áldozatkészség, a becületesség és a férfiasság, az önfeláldozás és a hűség is az. Más kérdés, hogy filmesztétikai szempontból a *300* a képregényes ábrázolástechnika mellett valóban hordoz olyan dramatikus-heroikus elemeket, amelyek bizonyos hasonlóságot mutatnak a Sontag által is leírt *fasiszta esztétikával*. De jegyezzük meg, hogy ezen az alapon az amerikaifutball, a Rammstein zenéje és Ayn Rand is „fasiszta”. Sőt utóbbi annál is inkább, mivel nietzschei ihletésű, individualista *Atlas Shrugged* című, 1957-es irányregénye a pont húsz évvel korábban felállított, New York-i Rockefeller Center előtt álló, *art deco* stílusú Atlasz-szobor inspirációjára született. Az alkotás a művészettörténészek szerint erősen magán hordozza a nemzetiszocialista esztétika jellegzetességeit, és a kor megfigyelői szerint arcvonásai egyértelműen Mussoliniéra hasonlítanak.

És akkor Goldberg még nem tudhatta, hogy a Nolan-féle Batman-trilógia 2012-ben bemutatott utolsó darabját, a *Dark Knight Rises*et egyenesen fasisztabarát alkotásként fogják interpretálni egyesek. Mondván, hogy a rendet helyreállító öntörvényű hős afféle *squadristiként* veri le a kommunista forradalmárok lázadását, ahogyan a feketeingesek tették 1918 és 1922 között. Már a korábbi *Dark Knight*ot is gyanúba keverték, mondván, a film a Bush-adminisztráció apológiáját szolgálja, a militáns-maszkulin *300* és a legújabb Nolan-rendezés azonban viszonylag egyértelmű reakciós attitűdjei mellett azért is kiverte a biztosítékot,¹⁸ mert Frank Miller képregényrajzoló – akinek műveit (*300*, *Batman*, *Sin*

¹⁸ MEGADJA Gábor: *A reakció lovagja. Cristopher Nolan trilógiájáról*, Jobbklikk.hu 2012. augusztus 9., <http://jobbklikk.hu/index.php?Cikk=764>.

City, Ronin) adaptálták – nyilatkozatot tett a fenyegető iszlamizmussal szemben, és élesen kikelt az Occupy-mozgalom ellen. A Guardian „hollywoodi kriptofasizmust” szimatoló szerzője szerint az ókori görög hőstörténetben egyértelműen felfedezhető a közel-keleti ellenséggel szembeszálló individualisták parabolája (perzsák/Irán – spártaiak/Amerika), a Sötét Lovag pedig nem más volna, mint az antikapitalista mozgalommal leszámoló konzervatív hős iránti igény szublimált verziója.¹⁹

Helyesen jegyezte meg a New York Sun Goldberg könyvéről különben pozitívan vélekedő recenzense, hogy keveredik benne az eszmetörténet és a publicisztika. De ennek ellenére érdekes és fontos munka, amely arra lyukad ki, hogy a liberális jóléti állam sok szempontból egyfajta *sofftfasizmusnak* felel meg.²⁰ Goldberg kötete valóban nem tudományos tényfeltáró mű, de nem is politikai sci-fi, hanem gondolati asszociációkon és eszmei szingularitásokon nyugvó fordulatossá alkotás, amely olykor-olykor megdöbbentő tényekre világít rá. A progresszívek takargatott fiatalkori hóbortjai mellett például arra, hogy bár igazán jól alkalmazható fegyver a „fasiszta” szó, mégis jobb lenne visszatérni a szavak eredeti jelentéséhez. Persze, mint tudjuk, az autentikus jelentés keresése és a hagyomány aktualizálása is „fasiszta dolog”.²¹

¹⁹ Ricky MOODY: *Frank Miller and the rise of cryptofascist Hollywood*, The Guardian Online 2011. november 24., www.guardian.co.uk/culture/2011/nov/24/frank-miller-hollywood-fascism.

²⁰ Ron RADISH: *America's 'Fascist Movement'*, The New York Sun 2008. január 4. (www.nysun.com/arts/americas-fascist-moment/68954).

²¹ Pierre BOURDIEU: *Martin Heidegger politikai ontológiája*, ford. Fóti Péter, Jósöveg, Budapest, 1999, 29–57.